

Landgoed Schovenhorst
Garderenseweg 93, Putten
0341-351207 schovenhorst.nl

1

Landgoed Schovenhorst

In dit unieke bomenpark sta je oog in oog met boomsoorten die je nergens anders in Nederland ziet. Deze aparte bomenverzameling is aangelegd door mr. J.H. Schober. Hij begon in 1848 met een klein arboretum en haalde boomzaden van over de hele wereld naar Putten om te kijken of deze aansloegen in de woeste heidegrond. Hoe dit experiment uitgroeide, zie je hier in deze 'Wonderebomenwereld'. Schovenhorst heeft vijf bomentuinen. Begin bij de eerste tuin van Schober: het kleine Pinetum. Hier staan onder meer veertig meter hoge Mamoetbomen. Ontdek de stilte in 'De Verborgene Tuin' en geniet van mooie naaldbomen in het Arboretum. Wandel ook langs mooie kunstwerken in het Josinapark. Nog steeds worden boomexperimenten gedaan in Schovenhorst. Kijk in het Drie Continentenbos naar coniferen uit Noord-Amerika, Azië en Europa. Vanuit de veertig meter hoge Bostoren, die staat aan de andere kant van de Garderenseweg, kun je het hele landgoed aanschouwen. De toren kun je tegen betaling beklimmen.

Openingstijden: Het landgoed is tussen zonsopgang en zonsondergang vrij toegankelijk. De Bostoren is dagelijks open van 10:00-17:15 uur.

Historisch museum 'De Tien Malen'

Dit museum staat op landgoed Schovenhorst en is ondergebracht in een nostalgische boerderij. Binnen vind je een collectie historische voorwerpen uit het agrarische verleden van Putten. Dit gaat van vuurstenen en mesjes uit de prehistorie tot boerenkleding uit 1900. De naam van het museum wijst terug naar het vroegere maalschap; het genootschap dat verantwoordelijk was voor het beheer van bos en heide. In het museum kom je ook van alles te weten over het ontstaan van het Puttense landschap en de invloed daarop van de mens. Bewonder ook de expositie van aardewerk van diverse ateliers uit Putten. Het museum heeft een entreprijs.

Openingstijden: van april t/m oktober: woensdag t/m zaterdag: 13:30-16:30 uur. In juli en augustus ook op dinsdag geopend.

2

Historisch museum 'De Tien Malen'
Garderenseweg 97, Putten
0341-355 485 detienmalen.nl

5

Museum Het Pakhuis
Molenaarsplein 24, Ermelo
0341-760 777 hetpakhuisermelo.nl

Museum Het Pakhuis

Museum Het Pakhuis leunt genoeglijk tegen de Ermelose molen. Dit leuke knusse museum is een must voor wie meer wil weten over erfgoed, natuur en milieu in Ermelo en omgeving. Het is een echt kijk en doe-museum. Je mag niet alleen van alles voelen en ruiken, er zijn ook regelmatig actieve workshops. Bekijk tal van vondsten uit de prehistorie; van potscherven tot botten van mammoeten. Of klim in de Romeinse toren die uitzicht biedt op de grafheuvels zoals deze in de omgeving van Ermelo zijn gevonden. Het museum heeft een entreprijs.

Openingstijden: van april t/m oktober: dinsdag t/m zaterdag: 10:30-16:30 uur; van november t/m maart: alleen op zaterdag: 10:30-16:30 uur.

6

Museumboerderij De Mariahoeve
Kiefveldersteeg 11, Putten
06-30234032 mariahoeveputten.nl

Museumboerderij De Mariahoeve

Museumboerderij De Mariahoeve geeft je een bijzonder kijkje in het boerenleven van vroeger. De monumentale boerderij uit 1907 is nog precies zo ingericht als boerin Maria van den Brink het heeft achtergelaten na haar overlijden. De meubeltjes staan nog op hun plaats, kleding en linnengoed liggen in de kasten en in de kelder staan de gevulde weckflessen. Van dergelijke kleine gemengde boerenbedrijven waren er vroeger talloze, voordat de mechanisatie en schaalvergroting aan de orde waren. De boerenfamilie was met een eigen moestuin, boomgaard, een paar hectare bouwland, wat koeien, varkens en kippen helemaal zelfvoorzienend. Stap honderd jaar terug in de tijd en geniet van de verhalen van vroeger. De Mariahoeve is alleen te bezoeken onder leiding van een gids. Het museum heeft een entreprijs.

Openingstijden: van april t/m oktober: woensdag t/m zaterdag: 11:00-15:00 uur. In juli en augustus ook op dinsdag open. Van november t/m maart alleen op woensdag en zaterdag open.

Het Zwaartepunt van Nederland
Peppelerweg, Putten

3

Het Zwaartepunt van Nederland

Wil je Nederland met een hand optillen? Wandel of fiets dan even naar het zwaartepunt van Nederland. Frans Storbeck, informaticus, geoloog en wetenschappelijk medewerker aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, berekende in 1984 het zwaartepunt van Nederland met de computer.

Hij kwam met zijn berekeningen uit op de kilometer-coördinaten 472.7 noord en 171.8 oost, gelegen binnen het grondgebied van de gemeente Putten. Op deze plek vind je een ring met daarbij de woorden: 'Til Nederland op aan deze ring en niemand zal het merken'.

Ermelose schaapskooi en bezoekerscentrum

Het vak schaapherder is tegenwoordig cultureel erfgoed. Mogelijk denk je bij een herder snel aan een man, maar bij de Ermelose schaapskooi wordt dit eeuwenoude beroep uitgeoefend door een vrouw. Marion Derks hoedt hier een kudde van zo'n vierhonderd Veluwe Heideschappen. De kudde begraast dagelijks de Ermelosche heide. Schapen werden vroeger gehouden voor het vlees en de wol, maar ook voor bemesting. Boeren mengden heideplaggen met schapenmest en legden deze op de akkers. Tegenwoordig zorgt de kudde ervoor dat jonge boompjes en struikjes worden opgegeten zodat deze de heide niet overwoekeren.

In het bezoekerscentrum vind je alle informatie over de schaapskooi, kudde en heide. Op woensdagmiddag kun je (tegen betaling) meewandelen met de herder. Kijk op de website voor meer informatie en voor de precieze openingstijden van schaapskooi en bezoekerscentrum.

4

Ermelose schaapskooi en bezoekerscentrum
Postweg (=zijweg Drieërweg 130), Ermelo
0577-407254 schapedrift.nl

8

Stoomgemaal Hertog Reijnout
Zeedijk 6, Nijkerk
stoomgemaal-arkemheen.nl

Putter Stoomgemaal & Stoomgemaal Hertog Reijnout

Met hun grote buitenschepraders maalden de twee stoomgemalen tussen Putten en Nijkerk honderd jaar lang het overtollige water weg uit de laaggelegen polder Arkemheen. Je fietst eerst langs het Putter Stoomgemaal. Vier kilometer verderop ligt, ook aan de dijk, het iets grotere Stoomgemaal Hertog Reijnout. Elektrische gemalen hebben hun taak overgenomen, maar beide stoomgemalen zijn nog volledig in functie en kunnen bij extreem hoogwater prima 'bijdraaien'. Hertog Reijnout is gebouwd in 1883, het Putter gemaal in 1885.

7

Putter Stoomgemaal
Arlersteeg 30, Putten
putterstoomgemaal.nl

De imposante stoommachines zijn prachtige voorbeelden van de mechanisatiegolf, waarbij noest ijzer en staal het werk van windmolens overnam. Tegenwoordig gaan de gemalen op een aantal vastgestelde stoomdagen 'onder stoom'. Dit is van afstand al te zien aan de rook die dan kringelt uit de karakteristieke schoorsteen. De gemalen hebben de status van rijksmonument. Ook de polder Arkemheen is historisch. Het is een van de weinige polders in Nederland die niet is rechtgetrokken en veranderd in strak agrarisch bouwland. Boeren hielden in 1950 de ruilverkaveling tegen en behielden zo een authentieke polder die talloze soorten weidevogels aantrekt.

Routebeschrijving

De route maakt gebruik van de fietsknooppunten. Op enkele stukken wordt afgeweken van dit netwerk. Volg dan de beschrijving. De erfgoederen zijn genummerd. Kijk op de andere kant van deze kaart voor meer informatie over de genoemde plek.

Startpunt/parkeerterreinen

De routebeschrijving start bij Landgoed Schovenhorst, Garderenseweg 93, Putten. Hier is parkeerruimte.

Je kunt ook starten op andere punten langs de route. Volg dan de beschrijving vanaf daar. Andere parkeerplaatsen: Ermelose schaapskooi (Postweg = zijweg Drieërweg 130, Ermelo), Museumboerderij De Mariahoeve (Kiefveldersteeg 11, Putten), Stoomgemaal Hertog Reijnout (Zeedijk 6, Nijkerk).

RA = rechtsaf, LA = linksaf, RD = rechtdoor, 12 = knooppunt

Start: **Landgoed Schovenhorst (1)**, dat is bij knooppunt 52

- Vanaf het hoofdparkterrein kun je eerst een wandeling maken over **Landgoed Schovenhorst (1)**. Je volgt dan vanaf het parkterrein de borden naar het landgoed. Let op: de Bostoren staat aan de overkant van de Garderenseweg
- Op het terrein van Landgoed Schovenhorst vind je ook **Historisch Museum 'De Tien Malen' (2)**. Volg de borden op het landgoed
- Vanaf dit hoofdparkterrein kun je ook wandelen of fietsen naar **Het Zwaartepunt van Nederland (3)**. Steek hiervoor bij de ingang van de parkeerplaats RD de drukke Garderenseweg over. Volg het fiets- en wandelpad (Nieuwe Prinsenvweg) ca. 350 m RD. Neem dan het brede fiets- en wandelpad LA (Peppelerweg). Volg dit nog ca. 450 m tot je rechts de steen van het Zwaartepunt ziet. Volg dezelfde weg terug tot aan de parkeerplaats
- Nu ga je echt beginnen met de fietsroute. Je staat nu bij 52. Neem vanaf de parkeerplaats het fietspad LA richting 56
- Volg bij 56 -> 97 -> 79
- Bij 79 maak je een uitstapje naar de **Ermelose schaapskooi en bezoekerscentrum (4)**. Volg het pad RA (Postweg) ca. 350 m tot je links de schaapskooi ziet
- Ga na een bezoek weer terug naar 79
- Volg vanaf 79 -> 78 -> 39 -> 93
- Volg bij 93 -> 92. Let op: na 150 zie je rechts naast de molen: **Museum Het Pakhuis (5)**
- Blijf de route naar 92 volgen
- Volg bij 92 -> 91 -> 35 -> 12
- Volg bij 12 -> 18. Let op: na 350 m gaat de knooppuntenroute LA, maar hier blijf je ca. 100 m de Kiefveldersteeg volgen tot **Museumboerderij De Mariahoeve (6)**
- Ga na een bezoek weer terug naar waar je van de route af ging en volg verder naar 18
- Volg vanaf 18 -> 36 -> 37
- Bij 37 ga je LA (Waterweg) en volg deze weg ca. 1 km
- Waar Waterweg links afbuigt, ga je RD (is dus eigenlijk zijweg RA van Waterweg). Dit is de Arlersteeg
- Volg Arlersteeg ca. 3 km tot je rechts het **Putter Stoomgemaal (7)** ziet
- Vervolg de Arlersteeg nog 100 m tot de splitsing
- Ga hier RA (Middelbeekweg)
- Volg deze ca. 500 m en ga dan LA en neem direct het fietspad omhoog de dijk op
- LA op de dijk en volg de route naar 67
- Volg bij 67 -> 52
- Ga bij 52 op de dijk RD, ca. 2 km naar **Stoomgemaal Hertog Reijnout (8)**
- Ga na een bezoek terug naar 52
- Volg bij 52 -> 67 -> 38 -> 37 -> 36 -> 60 -> 19 -> 14 -> 20 -> 52 (eindpunt)

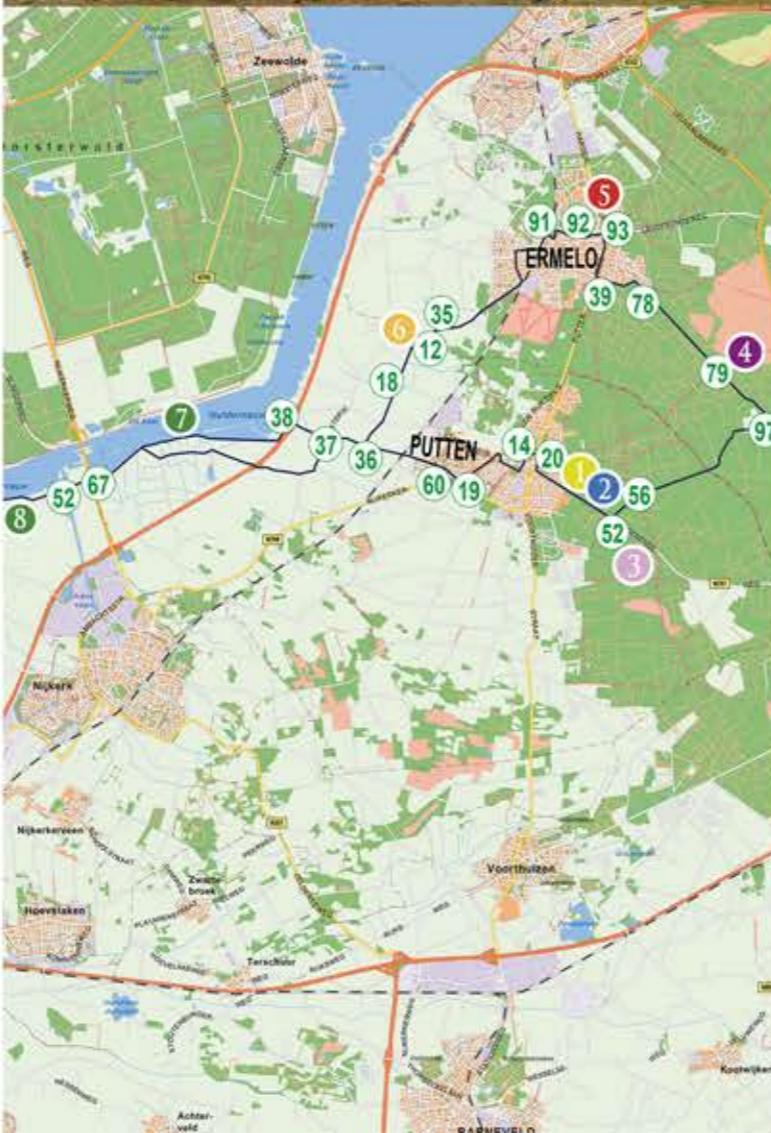
Tijdens de hele route beleef je het landschap. Je fietst afwisselend door bos, heide en polder; al eeuwenlang gebruikt en bewerkt door boeren. Kijk uit naar mooie oude boerderijen tussen Ermelo en Putten en geniet van de vergezichten. Ook molens hebben eeuwenlang een functie gehad bij de verwerking van de opbrengst van het land. Je fietst langs twee mooi gerestaureerde korenmolens. Beiden prijken midden in een dorpscentrum; dat van Ermelo en van Putten.

Fietsen langs agrarisch erfgoed rond Putten en Ermelo

De noordkant van de Veluwe lag tot in de vorige eeuw aan de Zuiderzee. Wat nu keurig is ingedamd, was vroeger een woest getijdenlandschap. Hier vochten stoere boeren tegen de elementen. Nog steeds heeft het landschap iets van dat robuuste van vroeger. Fiets mee over de flanken van het Veluwemassief en geniet van het pure landschap.

Prehistorische bewoning

Al in de prehistorie ontdekten jagers en verzamelaars dat het goed toeven was rond Putten en Ermelo. Bij opgravingen zijn talloze voorwerpen gevonden die wijzen op oeroude bewoning. In de musea De Tien Malen in Putten en Het Pakhuis in Ermelo liggen oude gebruiksartikelen tentoongesteld. In de vroege middeleeuwen gingen boeren zich definitief settelen op de flanken van het Veluwemassief. Daar ontstonden de woonkernen Putten en Ermelo. Vanaf 1250 werd gewerkt aan een dijk langs de Zuiderzee. Het laaggelegen gebied werd ontgonnen in lange stroken en werd geschikt gemaakt voor de landbouw. Vruchtbaar was het er zeker, door de klei die de zee hier had afgezet. De boeren hielden voornamelijk varkens en schapen. Deze laatsten graasden op de aangrenzende heide. De heideplaggen werden gestoken en vermengd met schapenmest gebruikt op de landerijen. Deze manier van bemesten herken je nu nog aan de typische bolvormige akkers, zo gevormd door eeuwenlange ophoging met heideplaggen.

Maalschappen

Bos- en heidegebieden op de Veluwe stonden vanaf de middeleeuwen tot de tweede helft van de negentiende eeuw onder controle van de zogeheten maalschappen. Maal mannen bepaalden hoeveel bomen er gekapt mochten worden. De mooie rechte bomen werden dan meestal geveld, de oude kromme bomen bleven staan. Zo'n oud maalschap is nog te herkennen in het Speulderbos. Dit bos heeft opvallend veel oude, kromgegroeide bomen.

Ruilverkaveling

Rond 1950 speelde de ruilverkaveling. De overheid stimuleerde om landerijen uit te ruilen zodat boeren aaneengesloten gebieden verworven, meestal afgebakend door lange rechte sloten. De boeren van de Arkenheense polder, tussen Putten en Nijkerk, waren echter koppig. Hun stem tegen de ruilverkaveling heeft er indirect voor gezorgd dat deze polder nu een uniek weidevogelgebied is.

Eten en Drinken

Pluktuin Het Platteland, Engersteeg 14, Putten
0341-352506 pluktuinhethetplatteland.nl
Pluk zelf wat fruit voor onderweg. Of plof lekker neer op het terrasje in de coffeegarden. Dit is ook een Rustpunt.

Ermelose Frietzaak, Branderskamp 4, Ermelo
0341-749500 ermelosefrietzaak.nl
Zin in een heerlijk ambachtelijk frietje? In deze frietzaak maken ze patat van Hollandse polderaardappelen.
Openingstijden: maandag t/m zaterdag: 11:00-21:00 uur, zondag: 16:00-20:00 uur.

Brasserie De Vuurtoren, Hulckesteijn 3, Nijkerk
033-7440095 brasseriedevuurtoren.nl
Geniet van een stevige lunch met ingrediënten uit de streek. Het restaurant ligt aan de jachthaven van Nijkerk.
Openingstijden: dinsdag en woensdag: 10:00-17:00 uur, donderdag t/m zondag: 10:00-20:00 uur.

Restaurant Boshuis Drie, Sprielderweg 205, Drie (Ermelo)
0577-407206 boshuisdrie.nl
Smul in deze prachtige monumentale Veluwe hoeve uit 1765 van een heerlijke huisgemaakte appeltaart!
Openingstijden: dinsdag t/m zondag vanaf 10:30 uur.

Gelderland

Veluweopdekaart.nl
Veluwerfgoedbeleven.nl

Bedrijvigheid, Macht en Pracht.

De fietsroute is gemaakt in opdracht van de gemeente Apeldoorn en de gemeente Ede. De route is onderdeel van de serie Veluws Erfgoed Fietsen. Ontdek ook de andere drie routes: Millitair Erfgoed, Handel en

VELUWS ERFGOED FIETSEN

Ervaar de rust van het eeuwenoude agrarisch erfgoed tussen Putten en Ermelo. Bekijk met welke voorwerpen al in de prehistorie het land werd bewerkt. Ontdek hoe boeren profiteerden van heide, bos en polder en snuffel rond in de huiskamer van boerin Maria van den Brink. Wandel langs oude en soms bijzondere kromme bomen en ontdek wat er allemaal groeit in de Wonderboommenwereld! Langs de route vind je een aantal leuke restaurants en cafes voor een hapje en drankje in stijl.

boer & landschap VELUWS ERFGOED FIETSEN

44 km